

At tage et socialt ansvar er en naturlig del af det biodynamiske landbrug

Af Mille Renée Larsen

Det har været kendt i århundreder, at naturen virker helbredende. I Middelalderen anvendte klostre med tilknyttede hospitaler naturen i behandlingen af syge, og i forrige århundrede blev lungesanstalter og de store psykiatriske institutioner anlagt tæt på hav og skov og fik tilknyttet landbrugsproduktion. Landdistrikterne havde inden modernisering af landbruget og opbygningen af det offentlige velfærdssystem veletablerede selvhjælpssystemer. Førhen kunne der findes plads og arbejde til samfundets lidt skæve eksistenser i landbruget. Det var borgere med mentale eller fysiske udfordringer, og sidenhen er det også kommet til at omfatte kriminelle, narkomaner, migranter, arbejdsløse samt skole- og børnehæbørn med sigte på henholdsvis rehabilitation, generel inklusion i samfundet og uddannelse. I flere europæiske lande er der i dag stigende interesse for såkaldt 'social farming' på grund af voksende udgifter til folkesundhed, manglende effekt af de eksisterende social- og sundhedstilbud samt fokus på andre udviklingsveje for landbruget end produktionsudvidelse. I de fleste lande er de sociale aktiviteter i landbruget ikke del af et veletableret formelt system, men ofte udviklet af frivillige og pionerer på feltet i form af græsrodsinitiativer, der ikke nødvendigvis understøttes af formelle institutionelle rammer eller politiske tiltag. Landbruget tilbyder et meningsfuldt arbejde til borgere, hvor der tages udgangspunkt i borgerens potentialer i stedet for mangler og begrænsninger, hvilket fører til større selvstændiggørelse og bedre social status, og det passer ligeledes godt sammen med en nyere tilgang til behandling, der inkluderer socialisering. *'Den særlige merværdi af det sociale landbrug er muligheden for at integrere dårligt stillede mennesker i en levende sammenhæng, hvor deres personlige evner bliver værdsat og forbedret. Tilstedeværelsen af landmændene, kontakten og forholdet til andre levende væsener – dyr og planter, tildelingen af specifikke ansvarsområder er nogle af de vigtigste træk ved den rehabiliteringspraksis, der genereres af det sociale landbrug.'*¹

Foreningens undersøgelse

Udgangspunktet for foreningens undersøgelse, var at få et overblik over hvilke sociale aktiviteter, der forekommer på de biodynamiske landbrug, så de bliver synlige, og så de kan inspirere både i den biodynamiske kreds og andre. Undersøgelsen er udført ved interview med foreningens 46 avlere. Den omfatter både tidligere og nuværende sociale aktiviteter på gårdene, og da et par enkelte nystartede avlere ikke har sociale aktiviteter i dag, men konkrete planer om det, er de aktiviteter også taget med i undersøgelsen. De sociale aktiviteter dækker et meget bredt felt af aktiviteter, og de er derfor blevet opdelt i følgende 3 kategorier: 1) hensynstagende arbejdsorienterede aktiviteter der omfatter virksomhedspraktik, flexjob, beskyttet beskæftigelse og lignende, 2) uddannelsesorienterede aktiviteter der omfatter landbrugspraktikanter, skolepraktikanter, andre studerende og besøg af skoler og børnehaver og lignende og 3) åbne/kulturelt orienterede aktiviteter der omfatter høstmarkeder, øko-dag, rundvisninger, wwoofere, helpx'ere m.fl. samt ikke landbrugsrelaterede aktiviteter for lokalsamfundet og lignende. Undersøgelsen viser, at alle biodynamiske avlere har eller har haft sociale aktiviteter. Flere avlere har flere forskellige aktiviteter, og indenfor de 3 kategorier fordeler det sig således, at 80% har eller har haft hensynstagende arbejdsorienterede aktiviteter, 96% har eller har haft uddannelsesorienterede aktiviteter, mens 78% har åbne/kulturelt orienterede aktiviteter.

De biodynamiske avlere vil gerne tage et socialt ansvar

Alle avlerne, der har eller har haft hensynstagende arbejdsorienterede aktiviteter, fortæller, at det er meget tids- og ressourcekrævende at tage imod borgere fra kommunen. Det er tidskrævende at sætte borgeren i gang med arbejdet, og sørge for, at borgeren har det godt og give dem den støtte, de har brug for i arbejdet.

Flere avlere fortæller ligeledes, at de starter dagen med en snak før arbejdet. Det er tid, som går fra avlernes daglige arbejde, og da det arbejde, borgerne lægger, i mange tilfælde er begrænset brugbart, bliver det en arbejdsmæssig under-skudsforretning for avlerne. Et meget ustabil fremmøde gør det ligeledes svært for avlerne at planlægge arbejdet fra dag til dag. En avler fortæller, hvordan hun nogle gange har været ude og hente borgere for at fastholde og støtte dem i at komme afsted om morgenen. Men det er blevet understreget igen og igen af avlerne, at det ikke handler om arbejdskraft men om, at avlerne gerne vil tage et socialt ansvar. En avler fortæller om en meget depressionsramt borger, der kom ud til dem, og selvom hun ikke var til arbejdsmæssig gavn, men snarere en belastning for dem, kunne de se, at hun gradvist fik det bedre af at gå og luge, og det blev beskrevet som værende alt besværet værd. En anden avler fortæller om en borger, der efter en operation fik en depression og blev fejlmedicineret, og da hun kom til dem, var hun så medtaget, at hun ikke kunne arbejde mere end et par timer om ugen. Hun blev gradvist bedre, og avleren beskrev hende i dag som en varm og trofast medarbejder. En tredje avler fortæller om en borger, der kom til dem mere eller mindre direkte ud af fængslet med en behandlingsdom, som i dag, 10 år efter, er ansat på helt almindelige vilkår, og de andre medarbejdere kender ikke til borgerens fortid. Historier om borgere, der har været meget nedkørte, da de kom, men som i dag er ansat på helt almindelige vilkår eller er kommet videre i andet job, har der ikke været langt imellem. Nogle enkelte avlere har haft mindre gode erfaringer med at tage imod sårbare borgere, og de handler hovedsageligt om borgere, der ikke har haft lyst til at gå ind i arbejdet, men har haft stort fokus på, hvordan de kunne beholde deres understøttelse. Avlerne beskriver frustrationerne i disse situationer, og deres tvivl omkring, hvordan de skal håndtere det.

Ligeledes fortæller flere avlere om gode erfaringer med at tage imod borgere i flexjobordninger, og flere har haft borgere i flexjob i en årrække. En avler fortæller, at de har haft en borger i flexjob i 18 år, og de vil gerne beholde ham, til han skal på pension. Flere avlere fortæller generelt om borgere, der har været hos dem i rigtig mange år både i kommunale ordninger og som en aftale mellem borger og avler. De avlerne fortæller, at det altid har været sådan

på gården, at der blev taget imod borgere med udfordringer, hvis nogen henvendte sig, og nogle af de borgere, der er hos dem i dag, har været der siden den tidligere generation drev gården. En avler nævner eksempelvis en borger, der har været hos dem i mere end 40 år både i kommunale ordninger og sidenhen i et almindeligt job.

Flere mindes en tid med mange landbrugspraktikanter på gårdene

Nogle avlere fortæller, hvordan de før i tiden havde en eller flere landbrugspraktikanter hvert år, men i dag ikke har økonomi til at aflønne praktikanterne. Flere mindes en tid med meget liv på gårdene og er ærgerlige over, at lønsatsen i dag er så høj, at det bliver en barriere for at tage imod landbrugsskoleelever i et godkendt praktikforløb. Mange nævner, at de ofte får henvendelser, og at de gerne tager imod hold og grupper fra landbrugsskolerne og andre uddannelser. Nogle avlere fortæller, at de gennem mange år har taget imod elever fra skoler i både Frankrig, Østrig og Tyskland, som de har haft i praktik en måned ad gangen. Der er også flere der har taget imod studerende på andre måder end i praktikordninger. En avler fortæller, at han fik en henvendelse fra en pige, der ville søge ind på dyrlægestudiet, og hun ville derfor gerne have noget praktisk erfaring på et landbrug. Aftalen var, at hun skulle være hos dem i 2 uger, men da det fungerede godt, endte det med, at hun blev i 3 måneder. En anden avler fortæller, at han både har haft besøg af psykologi- og antropologistuderende, der var interesserede i den åndelige del af det biodynamiske, og det kom der mange interessante diskussioner ud af. En tredje avler fortæller hvordan, det at tage imod studerende giver dem meget igen i forhold til, at de lærer noget nyt af de studerende. Avleren nævner blandt andet et eksempel med en studerende, der skrev opgave om en app i relation til landbruget, de ikke kendte til. Mange avlere har aftaler med skoler og børnehaver – både steinerskoler, de lokale folkeskoler, steinerbørnehaver, skovbørnehaver mv. – der besøger dem flere gange årligt. Børnene er med til at malke, fordre kalve, så, høste og tærsk. En avler fortæller, at de nogle år har haft besøg af mere end 300 skoleelever og børnehavebørn.

Koner til konventionelle landmænd er også interesserede i det biodynamiske

Mange avlere har og har haft besøg af foreninger der omfatter alt fra husmorforeninger, landbo-



Madarrangement på Hedeagerård.

foreninger, foreninger for lægestuderende til foreninger af koner til konventionelle landmænd. En del avlere har haft woofere, helpx'ere og lignende, der er kommet fra hele verden deriblandt Indien, Peru, Sydafrika og Taiwan. Nogle få avlere synes, at det kan være en udfordring at huse dem og få arbejds- og privatliv til at hænge sammen, men flere fortæller alligevel, at de er meget glade for det, og har haft det gennem mange år. Nogle avlere har også forbrugergrupper tilknyttet både som direkte aftagere af deres produkter, og som støtteforeninger der hjælper avlerne på forskellig vis med sociale arrangementer samt giver en hånd med lugningen. Flere avlere afholder ligeledes fællesmiddage – enten på gården eller i et samarbejde med en lokal restaurant, hvor de for de spisende gæster, fortæller om deres tilgang til at drive biodynamisk landbrug.

Samarbejdet med kommunen

Samarbejdet med kommunen i forbindelse med at tage imod sårbare borgere beskriver avlerne meget forskelligt. Nogle har rigtig gode erfaringer og andre har mindre gode erfaringer. Flere fortæller, at de gode erfaringer ofte afhænger af den konkrete sagsbehandler, og dennes interesse for at forstå borgerens behov, og hvad landbruget kan tilbyde. En avler nævner, at han var i gang med at etablere sig som socialøkonomisk virksomhed, og han har haft en rigtig god proces med en medarbejder ved kommunen, men da denne medarbejder ikke længere arbejder i kommunen, er processen gået lidt i stå. De dårlige erfaringer handler hovedsageligt om, at flere avlere finder det frustrerende, at det er

en ny sagsbehandler, de taler med hver gang, de henvender sig til kommunen, og at de kan få forskellige svar fra forskellige sagsbehandlere. Andre dårlige erfaringer handler om, at avlerne synes, at sagsbehandlerne presser borgerne for meget, og at de mangler forståelse for borgernes udfordringer. Flere avlere understreger, at papirarbejde og mange møder bliver tungt, og de så gerne, at der var meget mindre af det. Nogle avlere fortæller, at de ligefrem foretrækker at lave aftaler med borgerne udenom kommunen. En avler fortæller, at kommunen har foretaget en screening af alle virksomheder i kommunen for at finde virksomheder egnede til at sende borgere ud til. Det har betydet, at avleren sammen med kommunen lavede et større indledende papirarbejde, og det har lettet den administrative proces efterfølgende omkring hver enkelt borger, som kommunen nu sender ud til dem. Ligeledes har de i samme proces haft en god snak omkring hvilke arbejdsopgaver, de kan tilbyde, og hvilke borgere der passer til dem. Det beskrev avleren, som en meget vellykket måde at gøre det på.

Alle avlere på nær nogle få fortæller, at det er kommunen, der har henvendt sig til dem og spurgt, om der var mulighed for at etablere et samarbejde om at sende borgere ud i virksomhedspraktik, flexjob eller lignende. Et par avlere fortæller, at de modtager en økonomisk kompensation gennem en mentorordning (andre vilkår gælder for de avlere, der er/har tilknyttet en institution, og dem der har etablerede flexjobordninger). De nævner begge en timeløn på ca. 300 kr., og at de bevilliges 1-2 timer ugentligt i mentorordningen. Flere modtager ingen økonomisk kompensation, men nævner, at de har en opfattelse af, at kommunerne betragter det som om, at de sender gratis arbejdskraft ud til landbruget, men da de borgere, der kommer ud til dem, ofte er meget nedkørte, kræver det både meget tid og ressourcer at finde gode opgaver til borgerne og støtte dem i arbejdet, og det ender med at blive en økonomisk underskudsforretning for avlerne. En avler nævner, at det kan synes paradoksalt, at kommunerne henvender sig til landbruget for at finde aktivering til sårbare borgere uden, at der følger en økonomisk kompensation med, når landbruget som erhverv generelt er så økonomisk presset.

Erfaringer fra andre europæiske lande

I 2003 kortlagde det Regionale Agentur for Ud-

vikling og Innovation i Landbrug og Skovbrug (ARSIA) landbrug, der har sociale aktiviteter i Toscana. Projektet var det første i Italien og et forsøg på at forstå, undersøge og anderkende de sociale aktiviteter som landmændene varetager. Omkring 100 landbrug og organisationer, der beskæftigede sig med emnet blev fundet, og der blev etableret et netværk. Undersøgelsen førte til, at ARSIA i samarbejde med 7 universiteter i en række europæiske lande fik bevilliget EU-midler til forskningsprojektet Social Farming in Multifunctional Agriculture (SoFAR). Projektet udgav i 2009 rapporten 'Supporting Policies for Social Farming in Europe. Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas', der giver et overblik over sociale landbrug i en række europæiske lande, og peger på strategier for at fremme udviklingen af flere sociale landbrug. Rapporten beskriver blandt andet, hvordan der i Europa er stigende enighed om, at sociale aktiviteter i landbruget kan spille en aktiv rolle i udviklingen af landdistrikterne, og studierne af de forskellige lande i rapporten viser, at landmænd aktivt bidrager til at forbedre social- og sundhedstilbuddene i landdistrikterne. Ligeledes bygges der bro mellem by- og landbefolkning, når landmænd udbyder sociale aktiviteter, og landmanden får en anden rolle hos bybefolkningen end blot at være en kommerciel fødevarerproducent. Det understreges i rapporten, at der er et stort behov for udvikling i landdistrikterne i EU, og samarbejde om sociale aktiviteter i landbruget mellem forskningsenheder, landbrugsorganisationer, kommuner og lokale praktikere kan bidrage til at udvikle nye veje til forandringer i landdistrikterne.

Holland er et pionerland indenfor sociale aktiviteter i landbruget

Holland beskrives i rapporten som et pionerland indenfor udviklingen af sociale landbrug. Der ligger en lang tradition bag, der overvejende har været drevet af idealisme – særligt den antroposofiske. Siden slutningen af 1990'erne har både Landbrugsministeriet og Sundhedsministeriet bidraget til at fremme udviklingen af sociale landbrug, der er vokset støt fra 75 i 1998 til omkring 1100 i dag. Sundhedsministeriet har arbejdet for at få behandling bedre integreret i samfundet, mens Landbrugsministeriet har arbejdet for bedre forbindelse mellem landbruget og det øvrige samfund samt nye økonomiske muligheder for landmændene. I Holland kan landmænd opnå økonomisk støtte fra sundhedssektoren for

udbud af sociale aktiviteter ved enten at skrive kontrakt med en behandlingsinstitution eller ved, at de kan få betaling fra den økonomiske pulje, der følger borgeren personligt. Landmændene kan have 4-5 borgere ad gangen, og det genererer en gennemsnitlig årlig indtægt fra de sociale aktiviteter på omkring 100.000 euro (udgifter til forsikring, udstyr og lignende i forbindelse med at tage imod borgerne skal fratrækkes). Indkomsten fra de sociale aktiviteter gør det muligt for landmanden at ansætte personale på gården, der medvirker til varetage de sociale aktiviteter. I 2006 blev det opgjort, at sociale landbrug i Holland havde bidraget til oprettelsen af 600 ekstra arbejdspladser i landdistrikterne. Ligeledes har forskning vist, at sociale aktiviteter i landbruget også har en gavnlig effekt for landmanden og dennes familie, da sociale aktiviteter både giver mere liv på gårdene og i landdistrikterne. I flere regioner i Holland har landmænd, der varetager sociale aktiviteter dannet foreninger, som blandt andet administrerer udbud og efterspørgsel blandt landmænd og borgere, og forhandler betaling til landmændene med behandlingsinstitutionerne og priser med forsikringsselskaberne. I Belgien (Flandern) er antallet af sociale landbrug også vokset støt fra 45 i 2003 til omkring 950 i dag. De sociale aktiviteter giver landmændene en årlig indtægt på mellem 1000 og 10.000 euro (der er ligeledes udgifter til forsikring, udstyr og lignende, der skal fratrækkes). De belgiske landmænd aflønnes af landdistriktsmidler. I både Holland og Belgien er de nationale landbrugsorganisationer meget involverede i udviklingen, der er oprettet nationale databaser over sociale landbrug, udgives nyhedsbreve, guides mm., og der arbejdes aktivt for at få sociale aktiviteter i landbruget på den politiske dagsorden.

Sociale aktiviteter i landbruget i Norden

I 2012 udgav Norges miljø- og biovitenskapelige Universitet en rapport² om sociale aktiviteter i landbruget i de nordiske lande med bidrag fra forskere i alle landene. I Norge dækker betegnelsen 'Inn på tunet' (IPT) landbrug, der varetager sociale aktiviteter, hvis formål er at afklare færdigheder, sikre udvikling og trivsel for alt fra skoleelever til borgere med mentale udfordringer til flygtninge. Et godkendelsessystem blev etableret i 2012, og i dag er omkring 400 landbrug godkendt i ordningen. Der blev derudover igangsat en national undersøgelse af effekten af forløb på landbrug for borgere udenfor arbejdsmarke-

det, og et forskningsprojekt undersøgte brugen af IPT landbrug i kommunerne med henblik på at klarlægge resultater og udfordringer. I 2016 blev en medlemsejet interesseorganisation for IPT landbrug stiftet af omkring 120 IPT landbrug. Deres sekretariat afholder kurser for landmænd, der vil starte som IPT landbrug samt deltager i forskningsprojekter og udviklingsarbejde. I Sverige går sociale aktiviteter i landbruget under begrebet 'Grön omsorg', som hovedsageligt er blevet udviklet af Lantbrukarnas Riksförbund. I 2009 viste en undersøgelse blandt svenske kommuner, at 67% ikke kendte til begrebet, men da de blev præsenteret for det, fandt 50% det interessant. På daværende tidspunkt var der ingen opgørelse over, hvor mange sociale landbrug, der er i Sverige. I Finland blev der i 2010 etableret en national forening for 'Grön omsorg', og det blev anslået, at der var omkring 400 landbrug der varetog sociale- og sundhedsmæssige opgaver. Den finske forening samler og formidler resultater på nationalt plan og administrerer et netværk mellem landmændene. En række forskningsprojekter om sociale aktiviteter i landbruget er blevet igangsat i Finland med henblik på at fremme landdistriktsudviklingen, og der kom fokus på sociale aktiviteter i landbruget i landdistriktspolitikker fra 2009 og 2010. Det beskrives i rapporten, at sociale aktiviteter i landbruget ikke har været politisk prioriteret i Danmark, men det konkluderes, at der et stort uudnyttet potentiale. Selvom udviklingen går mod større og mere specialiserede bedrifter, kan varetagelsen af sociale aktiviteter på mindre landbrug være et alternativ til produktionsudvidelse eller afvikling. Det understreges i rapporten, at der i Danmark er behov for koordinering mellem projekter, indsatser og praktikere samt brug for videnskabelig dokumentation af effekterne for at formidle til kommunerne og politikere, at det er et område, der bør prioriteres.

Sociale aktiviteter er på dagsordenen i det biodynamiske landbrug i Danmark

Selvom sociale aktiviteter i landbruget ikke er på den politiske dagsorden i Danmark, viser foreningens undersøgelse, at sociale aktiviteter i høj grad forekommer i det biodynamiske landbrug. 100% af de biodynamiske avlere har eller har haft sociale aktiviteter i forskellig grad. På trods af meget papirarbejde, og at det er meget tids- og ressourcerævende at tage imod sårbare borgere, er det noget hele 80% gør eller har gjort gennem mange år, fordi de synes, at de vil tage et socialt ansvar. Og trods økonomiske barrierer for at tage imod landbrugspraktikanter for nogle avlere, udfører de biodynamiske avlere alligevel et stort uddannelsesarbejde, da hele 96% har eller har haft uddannelsesorienterede aktiviteter på gården. Ligeledes varetager de biodynamiske landmænd en lang række sociale aktiviteter, hvor de åbner deres gårde for lokalsamfundet, foreninger m.fl. Foreningens undersøgelse viser ligeledes, at der er behov for et mere forenklet system og bedre processer mellem landmænd og kommuner. Der er inspiration at hente i andre europæiske lande som eksempelvis Norge, Finland, Holland og Belgien, hvor sociale aktiviteter i landbruget er blevet sat i system, og der er politisk anerkendelse af, at sociale landbrug bidrager med gode social- og sundhedstilbud samt fremmer landdistriktsudviklingen.

Mille Renée Larsen er cand. scient. i Naturressourcer og udvikling fra Københavns Universitet, og hun har en baggrund i Landskabsarkitektur fra Københavns Universitet og Arkitektskolen Aarhus. Mille har, siden hun blev færdiguddannet i 2016, blandt andet arbejdet på projektet 'Det Samfundsnyttige Landbrug' i Økologisk Landsforening, været 5 måneder i praktik på et biodynamisk landbrug i Sydfrankrig med 30 malkekøer og egen osteproduktion samt lavet landbrugspolitik for Radikale Venstre på Christiansborg.

Referencer:

1. Supporting Policies for Social Farming in Europe. Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas (2009). <http://www.umb.no/statisk/greencare/sofarbookpart1.pdf>
2. Green Care in the Nordic countries – a research field in progress (2012). https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/brosjyrer_veiledere_rapporter/rapport_green_care.pdf

Derudover består kildematerialet til artiklen af korrespondance med en række forskere og organisationer herunder Jan Hassink (Wageningen University), Bente Berget (Norwegian Research Center), Hege Lindstrøm (Inn på tunet Norge SA), Willem Rombaut (Coördinator Groene Zorg), Karen Thodberg (Aarhus Universitet) og Carsten Ørting Andersen (organisationen Grøn Omsorg).